

Спеціалізованій вченій раді Д 11.051.03
у Донецькому національному
університеті імені Василя Стуса

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Риндзак Ольги Тадеївни
«Міграційна політика в системі інтеграційних процесів України»,
яка подана на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальністю
08.00.07 – Демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика**

Актуальність теми дослідження

Науково-практичне обґрунтування пріоритетів модернізації суспільства, підвищення ефективності і конкурентоспроможності національної економіки, поліпшення якості життя населення України в контексті сучасних соціальних, інституційних, технологічних, інтеграційних перетворень, а також і епідеміологічних вимог, які стрімко і кардинально змінюють економіку і суспільство, є одним з найважливіших напрямів розвитку наукової думки.

Активізація міграції є феноменом нинішнього етапу розвитку людства. Вона торкається різних сфер суспільного життя та взаємодії людини з технологіями. Міграція у різних, в т.ч. новітніх формах, трансформує просторові аспекти, змінює сприйняття часової площини. У інтеграційному сенсі міграція набуває ролі драйвера, а в соціальному – нового функціонального значення. Міграційна політика – потужний інструмент як людського розвитку, так і економічного зростання. Для суспільств, які перебувають в умовах затяжних реформаційних перетворень, в пошуках власної ніші у висококонкурентному світі, досконала міграційна політика потребує пошуку шляхів протидії втратам інтелектуально-демографічного потенціалу як стратегічного ресурсу подальшого розвитку.

Хоча дослідження різних аспектів міграційної політики, як і напрямів євроінтеграції, є актуальними напрямами наукових розробок в Україні, застосування концепції превентивного міграційного менеджменту, розвиток методології діагностики реалізації міграційної політики на засадах положень інституційної теорії та концепції інгібування міграційних втрат (як і інші здобутки авторки), піднімають проблематику міграційної політики на новий рівень пізнання.

Вказані обставини і визначають безперечну актуальність, наукову і соціальну значимість обраної Риндзак О. Т. теми та її дисертаційного дослідження загалом.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Наукові результати, що одержані Риндзак О. Т. і виносяться на захист, є достатньо обґрунтованими. Вони полягають в удосконаленні теоретико-методологічних засад дослідження міграційної політики, а також розробці практичних рекомендацій щодо її формування та реалізації в системі інтеграційних процесів України.

Не викликає сумнівів і достовірність основних положень дисертації, цінність для науки і практики висновків і пропозицій, оскільки вони базуються на глибокому вивченні дисертанткою сучасних теоретико-методологічних і практичних проблем міграціології, економічної теорії, теорії людського капіталу, соціальної економіки та політики, грамотному використанні сучасних методів дослідження, великої та достовірної інформаційної бази.

Наукова новизна цієї роботи полягає в такому:

- виокремлено новий напрям наукового дослідження міграційної політики, основу якого складає концепція превентивного міграційного менеджменту. Його застосування передбачає розвиток методології

діагностики реалізації міграційної політики на засадах положень інституційної теорії та концепції інгібування міграційних втрат, що слугує базою для подальшого удосконалення міграційної політики в євроінтеграційній перспективі (с. 356–357, 373–374);

- сформовано концепцію моніторингу міграційного потенціалу економічно активного населення як інструменту формування і реалізації міграційної політики, в межах якої розкрито сутність та запропоновано логіко-структурну схему аналізу цього потенціалу (с. 276); розроблено й апробовано методику та розраховано індекс «міграційних прагнень» (с. 283–287);

- обґрунтовано концепцію уповільнення міграційних втрат людського потенціалу, що передбачає три основні способи досягнення мети: скорочення темпів еміграції, стимулювання зворотності зовнішньої міграції та активізацію внутрішньої міграції населення (с. 389). Запропоновано низку спеціальних заходів, що мають діяти у комплексі з покращенням загальної соціально-економічної і політичної ситуації в країні (с. 390–402). Реалізація запропонованої концепції сприятиме підвищенню ефективності міграційної політики та зменшенню негативних наслідків міграції;

- удосконалено теоретичне підґрунтя дослідження міграційної політики, зокрема в аспекті її трактування, визначення державної міграційної політики з акцентом на запобігання негативним наслідкам та використання потенціалу міграції (с. 60); виділено спеціалізовані функції держави у міграційній сфері (с. 132–135); розвинуто теоретичну модель міграційного процесу, що виходить з можливостей задоволення потреб чи їх депривації та передбачає розгляд різних стадій потенційної міграції (с. 52);

- запропоновано інтеграційну парадигму розвитку міграційної політики, що включає: визначення суті інтеграційних процесів у їх внутрішньому та зовнішньому вимірах (с. 91); аналіз впливу цих процесів на міграційну сферу та механізми її регулювання (с. 96–97); визначення євроінтеграційних

драйверів удосконалення міграційної політики (с. 354–355), що у сукупності забезпечує обґрунтування напрямів удосконалення міграційної політики в умовах інтеграції; здійснено класифікацію моделей політики інтеграції мігрантів у соціумах-реципієнтах та визначено інтеракційну модель як найбільш бажану для реалізації в Україні (с. 107–114);

- запропоновано методику оцінювання міграційних втрат шляхом розрахунку втрат економічної активності та з урахуванням ймовірності зовнішньої трудової міграції, що є важливим елементом підвищення ефективності інформаційного забезпечення заходів міграційної політики (с. 312–313);

- створено концептуальні основи введення у міграційну політику функції стратегічного планування, функції запобігання міграційним втратам, а також доповнення її принципом гнучкості, що передбачає здатність політики змінювати тактичні заходи відповідно до ситуацій, що виникають у глобальному просторі, адекватно реагувати на нові виклики й проблеми, пов'язані з новітніми світовими процесами (с. 131–132);

- збагачене науково-методичне забезпечення інформаційної бази міграційної політики, включаючи застосування статистичного аналізу факторів зовнішньої міграції (с. 213–215) та визначення її мотиваційних чинників за допомогою соціологічних досліджень з використанням інструментарію, розробленого здобувачем: оцінювання «ціннісно-потребового гапу» – розриву між рівнем значущості блага для людини та його фактичним задоволенням (с. 303–305);

- розвинуто теоретико-методологічні основи дослідження міжпоколінних приватних трансфертів шляхом розширення і деталізації класифікації цих трансфертів (с. 325–326), визначення їхнього місця в системі регуляторів міграційних процесів (с. 331–332); обґрунтовано необхідність моніторингових досліджень домогосподарств, що отримують певні трансферти, як інформаційної основи для розробки превентивних

заходів міграційної політики;

- сформовано концептуальні основи формування та реалізації державної міграційної політики України, які базуються на авторському формулюванні засадничих принципів, мети, пріоритетних цілей та завдань міграційної політики України; враховують необхідність регулювання вимушених переміщень населення, а також важливість сприяння внутрішнім та зовнішнім інтеграційним процесам та слугують основою удосконалення Концепції державної міграційної політики України (с. 363–371).

Зміст дисертації, її завершеність та оформлення

Основним результатом наукового дослідження Риндзак О. Т. є удосконалення теоретико-методологічних засад дослідження міграційної політики, а також розробка практичних рекомендацій щодо її формування та реалізації в системі інтеграційних процесів України за напрямками, що впливають із мети роботи та поставлених для її досягнення завдань (с. 28–29).

Слід підкреслити, що негативні соціально-економічні явища, які відбуваються в Україні, значною мірою є наслідками недостатнього теоретичного і організаційно-методологічного обґрунтування сучасних процесів формування і реалізації соціально-економічної політики як комплексного соціоекономічного феномену і міграційної політики як його складової. З огляду на це, важливим доробком автора вважаю подальший теоретико-методологічний розвиток понятійно-термінологічних основ міграційної політики, аналіз еволюції теоретичних підходів до вивчення міграційної політики, розкриття взаємозв'язку міграції, міграційної політики та інтеграційних процесів, оцінку основних моделей політики інтеграції мігрантів у соціумі, що приймає (розділ 1).

Інституційний аналіз проблем формування та реалізації міграційної політики України має основоположне значення для цього дослідження. Тому

важливо, що у розділі 2 авторка уточнює цілі, завдання і функції міграційної політики та основні принципи її формування, досліджує інституційне забезпечення міграційної політики та механізми її реалізації у контексті інтеграційних викликів сучасності.

Позитивно, що авторка в дисертаційній роботі не просто досліджує соціально-економічні проблеми розвитку міграційної політики у сучасних умовах (розділ 3). Вона зробила суттєвий крок вперед й ідентифікувала фактори та мотиваційні чинники зовнішньої міграції економічно активного населення України, узагальнила особливості внутрішньої міграції та вимушених переміщень населення в Україні, визначила основні проблеми адаптації внутрішньо переміщених осіб у регіонах-реципієнтах.

Вагоме теоретичне, методологічне і практичне значення має розроблена авторкою у 4-му розділі методологія оцінювання міграційного потенціалу як об'єкта міграційної політики, здійснена нею діагностика ефектів зовнішньої міграції, розвиток теоретико-методологічних основ дослідження міжпоколінних приватних трансфертів у системі аналізу об'єктів міграційної політики.

Безумовно потужні, дуже важливі наукові результати представлено у розділі 5 «Шляхи удосконалення міграційної політики України: євроінтеграційний вектор», де визначено інтеграційні драйвери розвитку сучасної міграційної політики, створено концептуальні основи формування та реалізації державної міграційної політики України, запропоновано шляхи реалізації принципу «міграція для загального блага» як пріоритету міграційної політики держави, обґрунтовано концепцію «інгібування міграційних втрат» людського потенціалу як складової превентивного міграційного менеджменту.

За результатами кожного розділу і загалом в кінці роботи автором зроблені ґрунтовні логічні висновки.

На мій погляд, дисертація Риндзак О. Т. є логічною, завершеною науковою працею, відповідає паспорту спеціальності 08.00.07 – Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика, оформлена відповідно до встановлених вимог.

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в опублікованих роботах автора

Результати дисертаційного дослідження Риндзак О. Т. достатньо повно оприлюднені у наукових публікаціях. Вони опубліковані у 74 наукових працях загальним обсягом авторського матеріалу 55,02 друк. арк., серед них – одна одноосібна авторська монографія, 10 публікацій у колективних монографіях, 20 статей в наукових фахових виданнях (14 з них одноосібні), 6 статей у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз, 8 публікацій в інших наукових виданнях, 29 публікацій за матеріалами конференцій.

Дискусійні положення та зауваження

Високо оцінюючи дисертаційну роботу Риндзак О. Т., вважаю за необхідне висловити критичні зауваження, вказати на дискусійні положення.

1. Авторка обґрунтовано розглядає в роботі сукупність теоретико-методологічних, методичних і практичних засад розвитку міжнародних інтеграційних процесів з погляду умов розвитку міграційної політики (п.1.3), які стрімко і кардинально змінюють економіку і суспільство. Комплексний підхід до вивчення поняття інтеграції передбачив розгляд у дисертації внутрішніх інтеграційних процесів у трьох ракурсах: інтеграція системи (поєднання її складових), інтеграція у систему (входження суб'єкта у неї) та інтеграція у системі (внутрішньосистемні процеси зміцнення зв'язків). Виникає питання: якщо об'єкт вивчення є системою, то її складові вже взаємопов'язані, то ж перший ракурс потребує пояснення.

2. Оскільки дисертаційне дослідження присвячене не лише теоретико-методологічним аспектам міграційної політики, а й розробці практичних рекомендацій щодо її формування і реалізації, то у першому чи другому розділі роботи доцільно було б детальніше вивчити та узагальнити відповідний досвід європейських країн. Ідеться про аналіз того, які конкретні механізми, інструменти та засоби застосовувалися окремими країнами для врегулювання тих чи інших актуальних проблем, пов'язаних з міграцією населення.

3. Визнаючи професійність проведених розрахунків 3-го, аналітичного розділу роботи, використання сучасних методів і моделей, хочу зауважити, що отриманий висновок про те, що *причини міграції населення України в основному мають економічний характер* (с.269) є дискусійним. Тут, на мою думку, треба уточнити: по-перше, для яких категорій мігрантів за віком, рівнем освіти, країнами призначення (вочевидь – не для всіх); по-друге, якої глибини причини розглядаються (з огляду на вічну дискусію про співвідношення матеріального і духовного); по-третє, про яку міграцію йдеться. В людській поведінці (зокрема при прийнятті такого важливого життєвого рішення як міграція) дуже багато невловимого й ірраціонального, її неможливо пояснити лише економічними причинами. Думаю, що уточнення цих питань залишається завданням для здобувачки на майбутнє.

4. Позитивно, що авторка приділила велику увагу проблемам внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, у параграфі 3.5, за результатами соціологічного дослідження, висвітлено актуальні питання адаптації цієї категорії населення у регіонах-реципієнтах. Однак, цей аналіз мав би більшу теоретико-прикладну цінність, якби був доповнений новішими результатами досліджень, проведеними іншими інституціями у різних регіонах країни.

5. У третьому розділі роботи міститься детальний аналіз тенденцій міграційних процесів та їх чинників, однак не достатньо уваги приділено визначенню недоліків, прорахунків та «слабких місць» міграційної політики,

яка реалізувалася протягом сучасного періоду соціально-економічного розвитку в Україні. Адже саме проблемні аспекти потребують свого виправлення (усунення) у межах тих удосконалень, які пропонує автор у п'ятому розділі дисертаційного дослідження.

6. Визнаючи цінним доробком авторки обґрунтування євроінтеграційних імперативів розвитку міграційної політики та превентивного міграційного менеджменту як інструмента її удосконалення (розділ 5), однак вважаю дискусійним і таким, що потребує пояснення твердження про те, що превентивний міграційний менеджмент є *функцією планування та організації запобіжних заходів державної міграційної політики*. На мою думку менеджмент – значно ширше поняття, він сам включає багато функцій.

7. Важливим резервом роботи вважаю також доповнення концепції інгібування (уповільнення) міграційних втрат (п.5.4) важливими питаннями втрати демографічного потенціалу населення.

Зроблені зауваження не впливають на загальну високу оцінку дисертації Риндзак О. Т., їх слід розглядати як побажання щодо напрямів подальших наукових розробок авторки.

Загальний висновок

Оцінюючи дисертаційну роботу в цілому, можна зробити висновок, що авторці вдалося вирішити поставлені завдання, в результаті чого розроблено напрям наукових досліджень міграційної політики, основу якого складає концепція превентивного міграційного менеджменту, що слугує базою для подальшого удосконалення міграційної політики в євроінтеграційній перспективі. Дисертаційна робота Риндзак О. Т. на тему «Міграційна політика в системі інтеграційних процесів України», є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, має суттєву наукову новизну і безперечну практичну значущість.

Автореферат дисертації Ринзак Ольги Тадеївни і публікації авторки відображають основний зміст роботи. Автореферат не містить положень, що не відображені в дисертації, оформлений відповідно до встановлених вимог.

За змістом, важливістю і глибиною вирішення наукових завдань, оформленням, дисертація відповідає чинним вимогам, які викладені у пунктах 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами і доповненнями), що висуваються до докторських дисертацій.

Авторка дисертаційної роботи «Міграційна політика в системі інтеграційних процесів України» Ринзак Ольга Тадеївна зробила суттєвий внесок в теорію і практику економічних досліджень і заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент
доктор економічних наук, професор
кафедри економіки підприємства
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

О. А. Грішнова

Підпис Грішнкової О.А. засвідчую:

